

mgr Wojciech Bobik

ORCID: 0009-0002-2783-1907

wojciechbobik@gmail.com

Uczelnia Łazarskiego

Potrącenie w upadłości a postępowanie o zapłatę – glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2026 r., III CZP 38/25

Słowa kluczowe: *prawo upadłościowe; potrącenie; zgłoszenie wierzytelności; postępowanie upadłościowe*

Glosa zawiera częściowo krytyczny komentarz do uchwały, w której Sąd Najwyższy rozstrzygnął dwa zagadnienia prawne. W jej punkcie pierwszym Sąd trafnie orzekł, że art. 96 p.u. i art. 203¹ § 2 k.p.c. nie są przepisami konkurencyjnymi. W punkcie drugim natomiast stwierdził, że sąd rozpoznający powództwo syndyka o wierzytelność upadłego powinien zawiesić postępowanie do czasu rozstrzygnięcia w postępowaniu upadłościowym o skuteczności potrącenia dokonanego przez wierzyciela. Teza ta nie zasługuje na aprobatę, podobnie jak część poglądów wyrażonych w toku rozważań, które doprowadziły Sąd Najwyższy do sformułowania odpowiedzi na drugie z zagadnień prawnych. W szczególności dotyczy to poglądu zakładającego konieczność dokonania zgłoszenia wierzytelności w postępowaniu upadłościowym w celu skorzystania z prawa potrącenia.

Wprowadzenie

Komentowana uchwała zawiera odpowiedź na dwa zagadnienia prawne, ale w jej uzasadnieniu Sąd Najwyższy (SN) zajął stanowisko również w przedmiocie kilku innych problemów. Część z nich jest bardziej znacząca od samych zagadnień prawnych. Dotyczy to zwłaszcza rozważań, które doprowadziły SN do odpowiedzi na drugie zagadnienie prawne. W glosie wykorzystano metodę dogmatycznoprawną, a także – choć w niewielkim zakresie – metodę historycznoprawną. Wyniki zastosowania tych metod posłużyły weryfikacji poprawności konkluzji sformułowanych przez SN. O ile weryfikacja odpowiedzi na zagadnienie pierwsze zakończyła

się pozytywnie, o tyle odpowiedź na zagadnienie drugie została zweryfikowana negatywnie.

I. Stan faktyczny

Bank wytoczył przeciwko kredytobiorcy powództwo o zapłatę. Kredytobiorca wystąpił z kolei z powództwem wzajemnym, żądając ustalenia nieważności umowy kredytu frankowego i zasądzenia od banku zwrotu spłat kredytu dokonanych we frankach szwajcarskich. Jednocześnie kredytobiorca potrącił wierzytelność dochodzoną przez bank z własną wierzytelnością z tytułu zwrotu spłat kredytu dokonanych w złotych. Zarzut potrącenia nie został jednak rozpoznany przez sąd I instancji z przyczyn niezwiązanych z rozstrzyganymi przez

SN zagadnieniami prawnymi. Od wyroku sądu I instancji obie strony wniosły apelacje. W toku postępowania apelacyjnego doszło do ogłoszenia upadłości banku. W konsekwencji postępowanie zostało zawieszone, a następnie podjęte z udziałem syndyka. Kredytobiorca złożył syndykowi oświadczenie o potrąceniu własnej wierzytelności z wierzytelnością dochodzoną przez syndyka. Tym razem do potrącenia przedstawił kwotę wynikającą ze spłat kredytu dokonanych zarówno w złotych, jak i we frankach szwajcarskich. Następnie kredytobiorca podniósł w postępowaniu apelacyjnym procesowy zarzut potrącenia.

2. Relacja pomiędzy art. 96 p.u. i art. 203¹ § 2 k.p.c.

Pierwsze przedstawione SN zagadnienie prawne ogniskowało się na relacji pomiędzy dwoma przepisami określającymi terminy na skorzystanie przez wierzyciela z prawa potrącenia. Art. 96 p.u.¹ – znajdujący zastosowanie, gdy wobec dłużnika ogłoszona została upadłość – stanowi, że wierzyciel, który chce skorzystać z prawa potrącenia, składa o tym oświadczenie nie później niż przy zgłoszeniu wierzytelności. Z kolei art. 203¹ § 2 k.p.c.², odnoszący się do potrącenia w procesie, zastrzega, że pozwany może podnieść zarzut potrącenia nie później niż przy wdanu się w spór co do istoty sprawy albo w terminie 2 tygodni od dnia, gdy jego wierzytelność stała się wymagalna. Sąd pytający zastanawiał się, czy jeśli zastosowanie znajduje termin z Prawa upadłościowego, konieczne jest również dochowanie terminu z Kodeksu postępowania cywilnego.

Sąd Najwyższy trafnie uchwycił odmienny charakter analizowanych przepisów. Art. 203¹ § 2 k.p.c. niewątpliwie jest przepisem procesowym, a jego naruszenie powoduje bezskuteczność zarzutu potrącenia wyłącznie na forum danego

postępowania³. Bezskuteczność ta nie rozciąga się na potrącenie materialnoprawne, co oznacza, że potrącenie umarza wzajemne wierzytelności, lecz fakt ten nie może być przez sąd wzięty pod uwagę. Może natomiast stać się następnie podstawą powództwa przeciwegzekucyjnego⁴. Z kolei art. 96 p.u. jest nośnikiem normy materialnoprawnej⁵, choć umiejscowionej w kontekście procesowym⁶ (aktualizującej się wszak w ramach postępowania upadłościowego i nawiązującej do czynności procesowej w postaci zgłoszenia wierzytelności). Materialnoprawna natura art. 96 p.u. oznacza, że konsekwencją naruszenia przewidzianego w nim terminu na skorzystanie z prawa potrącenia jest utrata tego prawa. W takim wypadku potrącenie nie tylko nie jest respektowane w ramach postępowania upadłościowego, lecz także nie prowadzi do umorzenia objętych nim wierzytelności. Aczkolwiek utrata prawa potrącenia nie jest definitywna, ponieważ trwa jedynie tak długo, jak długo toczy się postępowanie upadłościowe⁷. Słusznie odnotował rów-

³ A. Olaś, *Dopuszczalność zarzutu potrącenia w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle projektu Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 2, s. 157; D. Chrapoński, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 18, s. 967.

⁴ Por. T. Szancilo, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: Art. 1–458¹⁶, T. Szancilo (red.), Warszawa 2019, s. 778.

⁵ A. Olaś, *Czy wierzyciel upadłościowy, który w terminie wskazanym w art. 96 ustawy – Prawo upadłościowe nie złożył oświadczenia o potrąceniu przysługującej mu przeciwko upadłemu wierzytelności, może skutecznie podnieść zarzut potrącenia tej wierzytelności z wierzytelnością wzajemną upadłego jako pozwany w procesie wszczętym przez syndyka masy upadłości?*, [w:] *Zadłużenie i niewypłacalność dłużnika. Retrospekcja, stan obecny, przyszłość*, K. Flaga-Gieruszyńska, I. Gil, A. Góra-Błaszczkowska, A. Hrycaj (red.), Sopot 2023, s. 339.

⁶ Na ten aspekt uwagę zwracają m.in. M. Pyziak-Szafnicka, *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2002, s. 294; P. Kempinski, *Geneza i rozwój instytucji potrącenia w polskim prawie upadłościowym pod wpływem prawa obcego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2025, nr 2, s. 252.

⁷ Por. S. Sołtysik, P. Stenko, [w:] *Zobowiązania*, t. 5: *Przepisy pozakodeksowe. Komentarz*, P. Machnikowski (red.), Warszawa 2025, s. 1934.

¹ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (t.j. Dz.U. 2025, poz. 614, ze zm.).

² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2026, poz. 468, ze zm.).

niez SN, że jeśli wierzyciel złożył oświadczenie o potrąceniu przed ogłoszeniem upadłości, nie jest już możliwa utrata tego prawa. Potrącenie dokonane przed ogłoszeniem upadłości leży poza zakresem zastosowania przepisów Prawa upadłościowego o potrąceniu⁸ (osobnego omówienia wymagałby jedynie art. 94 p.u., lecz wątku tego w komentowanym orzeczeniu nie podjęto).

Należy się zgodzić z komentowanym orzeczeniem, że art. 96 p.u. oraz art. 203¹ § 2 k.p.c. regulują odmienne zagadnienia, a zatem nie mogą pozostawać w relacji *lex specialis* – *lex generalis*. Hipotezy zakodowanych w nich norm są rozłączne. Ponadto każdy z nich służy realizacji innego celu. Art. 96 p.u. zmierza do zapewnienia stabilnych podstaw prowadzenia postępowania upadłościowego⁹ poprzez „utwardzenie stanu faktycznego, które polega na tym, że jeżeli wierzyciel upadłego (...) najpóźniej ze zgłoszeniem wierzytelności nie złożył oświadczenia o potrąceniu wzajemnych wierzytelności, to syndyk ma pewność, że może bezpiecznie wytoczyć powództwo o zapłatę przeciwko takiemu wierzycielowi bez ryzyka przegrania sprawy na skutek uwzględnienia zarzutu potrącenia (...)”¹⁰. Natomiast racją stojącą za art. 203¹ § 2 k.p.c. jest wyeliminowanie przypadków, w których zarzut potrącenia jest podnoszony dopiero wtedy, gdy proces zbliża się ku końcowi, a pozwany nie ma już innych środków obrony¹¹. Taki wybieg procesowy niepotrzebnie wydłuża postępowanie. Cele realizowane przez oba przepisy wzajemnie się nie wykluczają. Możliwe jest ich jednoczesne osiągnięcie. Do tego konieczne jest jednak zastosowanie zarówno art. 96 p.u., jak i art. 203¹ § 2 k.p.c. Dlatego art. 96 p.u. nie wyłącza stosowania art. 203¹ § 2 k.p.c.

Jedna z uwag SN, poczyniona w ramach rozważań nad początkiem biegu terminu z art. 203¹ § 2 k.p.c., jest w świetle Prawa upadłościowego wadliwa. Sąd Najwyższy stwierdził, że może wystąpić przypadek, w którym obie wierzytelności istniały w dniu ogłoszenia upadłości, lecz wierzytelność pozwanego nie była jeszcze wymagalna i do czasu podjęcia postępowania z udziałem syndyka nie stała się wymagalna. Taki stan rzeczy nie jest możliwy. W myśl art. 91 ust. 1 p.u. zobowiązania pieniężne upadłego, których termin płatności świadczenia jeszcze nie nastąpił, stają się wymagalne z dniem ogłoszenia upadłości. Ponadto zgodnie z art. 91 ust. 2 p.u. zobowiązania majątkowe niepieniężne zmieniają się z dniem ogłoszenia upadłości na zobowiązania pieniężne i z tym dniem stają się płatne, chociażby termin ich wykonania jeszcze nie nastąpił. Istniejąca w dniu ogłoszenia upadłości wierzytelność pozwanego nie może być więc niewymagalna w chwili podjęcia postępowania z udziałem syndyka.

3. Rozpoznanie potrącenia w postępowaniu upadłościowym a postępowanie o zapłatę

Odpowiedź na drugie zagadnienie prawne, polecająca zawiesić postępowanie z powództwa syndyka do czasu rozstrzygnięcia w postępowaniu upadłościowym o skuteczności potrącenia dokonanego przez wierzyciela, nie od razu zdradza swą doniosłość. Bezpośrednio dotyczy bowiem jedynie kwestii spoczywania procesu. O rzeczywistej wadze tego rozstrzygnięcia świadczą problemy, których rozwikłanie utorowało SN drogę do wydania orzeczenia tej treści.

3.1. Wpływ rozpoznania potrącenia w postępowaniu upadłościowym na jego skuteczność

W pierwszej kolejności ustalenia wymagało, czy skuteczność potrącenia jest warunkowana jego uznaniem w ramach ustalania listy wierzytelności. W komentowanej uchwale słusznie stwierdzono, że sędzia-komisarz i sąd upadło-

⁸ *Ibidem*, s. 1933; D. Chrapoński, [w:] *Prawo upadłościowe. Komentarz*, A.J. Witosz (red.), Warszawa 2021, s. 360.

⁹ Por. M. Pyziak-Szafnicka, *op. cit.*, s. 296.

¹⁰ A. Hrycaj, *Kilka uwag na temat sensu art. 96 Prawa upadłościowego*, [w:] *Postępowanie upadłościowe w polskim systemie prawnym – zagadnienia wybrane*, A. Hrycaj, P. Rylski (red.), Warszawa 2025, s. 162.

¹¹ Sejm VIII kadencji, Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Druk sejmowy nr 3137.

ściowy jedynie oceniają skuteczność potrącenia. Ściślej rzecz ujmując, ich orzeczenia w tym przedmiocie nie kreują nowej sytuacji prawnej, nie są konstytutywne. Podobnie jak konstytutywnego charakteru nie mają orzeczenia sądów rozpoznających zarzut potrącenia w procesie. Choć teza ta wydaje się niekontrowersyjna, SN zdarzyło się w przeszłości zająć stanowisko, zgodnie z którym dopiero prawomocne postanowienie sędziego-komisarza lub sądu upadłościowego powoduje wzajemne umorzenie wierzytelności¹². Nie zostało ono jednak uargumentowane i szczególnie nie stało się zaczynem linii orzeczniczej.

3.2. Związanie sądu w postępowaniu o zapłatę oceną potrącenia dokonaną w postępowaniu upadłościowym

Dalej należało rozważyć, czy orzeczenia sędziego-komisarza i sądu upadłościowego, choć nie warunkują skuteczności potrącenia, wiążą sąd w postępowaniu o zapłatę, w którym wierzyciel upadłego broni się zarzutem potrącenia. Dawniej SN różnie odnosił się do tej kwestii, raz przyjmując istnienie związania¹³, by innym razem je odrzucić¹⁴. Od 2011 r. utrwał się jednak nurt uznający, że sąd w procesie nie jest związany oceną potrącenia dokonaną w postępowaniu upadłościowym¹⁵. Komentowana uchwała w nurt ten się wpisuje, co zasługuje na aprobatę. Rozstrzygnięcia w ramach ustalania listy wierzytelności zapadają jedynie dla celów postępowania upadłościowego¹⁶, podczas

gdy – jak postuluje P. Grzegorzczak – atrybut mocy wiążącej na zasadzie art. 365 § 1 k.p.c. „należałoby raczej zarezerwować dla takich rozstrzygnięć, które z racji swojej treści mogą wywrzeć skutki poza postępowaniem, w którym zapadły”¹⁷.

3.3. Cel art. 96 p.u.

Gdyby powyższa konkluzja kończyła wywód SN, odpowiedź na pytanie o zawieszenie postępowania w sprawie o zapłatę do czasu rozstrzygnięcia w postępowaniu upadłościowym o skuteczności potrącenia byłaby negatywna. Sąd Najwyższy nie spoczął jednak w tym miejscu. Zamiast tego pochylił się nad celem art. 96 p.u., zrazu konstatając, że jest nim ograniczenie procesów z udziałem syndyka. Konstatacja to tyleż nowa, co nieuprawniona. W literaturze przedmiotu¹⁸, a także w orzecznictwie SN¹⁹, cel art. 96 p.u. był dotychczas odczytywany jako zapewnienie stabilnych podstaw prowadzenia postępowania upadłościowego. Ujmując rzecz mniej enigmatycznie, chodzi o ograniczenie przypadków, w których syndyk, wytaczając przeciwko wierzycielowi upadłego powództwo o zapłatę, nie wie, czy pozwany nie skorzysta z prawa potrącenia. Myśl o ograniczeniu procesów z udziałem syndyka SN rozwinął, stwierdzając, że uwzględnienie potrącenia przez sędziego-komisarza lub sąd upadłościowy pozbawia syndyka legitymacji do dochodzenia potrąconej wierzytelności. Nawet gdyby tezę tę podzielić – czego uczynić nie sposób, o czym dalej – to jej źródłem z pewnością nie jest art. 96 p.u. Przepis ten wyznacza jedynie ostateczny moment na skorzystanie przez wierzyciela z prawa potrącenia. Nie dotyczy on kwestii związania syndyka rozstrzygnięciami sądowych organów postępowania upadłościowego ani też nie wprowadza wymogu dokonania zgłoszenia wierzytelności potrąconej

¹² Uchwała SN z dnia 23 stycznia 2007 r., III CZP 125/06, OSNC 2007, nr 11, poz. 162.

¹³ Wyrok SN z dnia 11 września 2003 r., III CKN 516/01, LEX nr 179909.

¹⁴ Wyrok SN z dnia 13 stycznia 2006 r., III CK 360/05, LEX nr 176078.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 10 marca 2011 r., V CSK 311/10, OSNC-ZD 2011, nr 3, poz. 65; wyrok SN z dnia 23 stycznia 2019 r., I CSK 749/17, OSNC 2019, nr 11, poz. 112; wyrok SN z dnia 6 kwietnia 2022 r., II CSKP 220/22, OSNC-ZD 2023, nr 2, poz. 23.

¹⁶ Por. F. Zedler, [w:] *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, A. Jakubecki, F. Zedler (red.), Warszawa 2010, s. 495; P. Stenko, *O czasowej dopuszczalności cofnięcia zgłoszenia wierzytelności w postępowaniu upadłościowym*, „Polski Proces Cywilny” 2013, nr 1, s. 62.

¹⁷ P. Grzegorzczak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Postępowanie rozpoznawcze*, T. Erciński (red.), Warszawa 2016, s. 699.

¹⁸ Por. M. Pyziak-Szafnicka, *op. cit.*, s. 296; A. Hrycaj, *op. cit.*, s. 162.

¹⁹ Por. wyrok SN z dnia 14 stycznia 2021 r., I CSKP 10/21, OSNC 2022, nr 1, poz. 4.

po to, by potrącenie zostało rozpoznane w ramach ustalania listy wierzytelności. Sąd Najwyższy zrekonstruował więc rzekomy cel art. 96 p.u. z elementów, których w tym przepisie próżno szukać.

3.4. Wpływ rozpoznania potrącenia w postępowaniu upadłościowym na legitymację syndyka w postępowaniu o zapłatę

Teza o utracie przez syndyka legitymacji wskutek uznania potrącenia w postępowaniu upadłościowym pojawia się w argumentacji SN niczym *deus ex machina*: niespodzianie i nieprzekonująco. Sprzeciw budzi już sama dezynwoltura, z jaką posłużono się terminem „legitymacja”. Choć problem legitymacji w nauce prawa procesowego w ogóle naznaczony jest głębokimi sporami i chaosem terminologicznym²⁰, SN użył tego określenia w znaczeniu, które lokuje się zupełnie poza obszarem toczonych w doktrynie polemik. Nie odpowiada ono ani pojęciu legitymacji procesowej²¹, ani legitymacji materialnej (rzeczowej)²², albowiem nieposiadanie przez stronę powodową legitymacji procesowej lub legitymacji materialnej jest okolicznością bezpośrednio wpływającą na rozstrzygnięcie sprawy: prowadzi do odrzucenia lub oddalenia pozwu²³. Tymczasem skutkiem utraty legitymacji, o której pisze SN, jest powinność cofnięcia pozwu przez syndyka. Legitymacja w tym ujęciu jest więc niczym więcej, jak zgodnością działania syndyka ze stanowiskiem sędziego-komisarza i sądu upadłościowego. Zgodność ta leży jednak poza sferą

zainteresowania sądu w postępowaniu o zapłatę. Jeśli syndyk, nie respektując uznania potrącenia w postępowaniu upadłościowym, nie cofnie pozwu i dowiezie, że potrącenie było nieskuteczne, sąd procesowy zasądzi dochodzoną wierzytelność, wyrok będzie zaś podstawą sprostowania listy wierzytelności (art. 262 ust. 2 p.u.). Dlatego nazwanie legitymacją zgodności działań syndyka z wynikiem rozpoznania potrącenia przez sądowe organy postępowania upadłościowego jest wysoce niefortunne. Konkluzja SN w istocie nie dotyczy procesowego problemu legitymacji, a li tylko zagadnienia podporządkowania syndyka rozstrzygnięciom sędziego-komisarza i sądu upadłościowego.

Prawdą jest, że orzeczenia w przedmiocie listy wierzytelności wiążą syndyka. Podobnie jest w przypadku uczestników postępowania upadłościowego. Polega to na tym, że w ramach postępowania upadłościowego (np. przy sporządzaniu planów podziału) nie jest możliwe przyjęcie wbrew liście wierzytelności istnienia lub nieistnienia wierzytelności przysługującej od upadłego. Jej oddziaływanie nie ogranicza jednak syndyka w dochodzeniu roszczeń należnych upadłemu na drodze sądowej poza postępowaniem upadłościowym. Po pierwsze dlatego, że postępowanie w przedmiocie ustalenia listy wierzytelności ma za zadanie wyznaczyć zakres pasywów (wierzytelności przysługujących od upadłego), a nie stan masy upadłości (wierzytelności przysługujących upadłemu)²⁴. Jego efektem nie może być więc uniemożliwienie syndykowi wystąpienia z powództwem o zapłatę. Po drugie, przeciwnie stanowisko zaburzałoby równowagę pomiędzy ochroną praw wierzycieli a ochroną praw upadłego. W razie nieuwzględnienia potrącenia w postępowaniu upadłościowym potrącenie byłoby następnie – na skutek powództwa syndyka – oceniane przez sąd w postępowaniu o zapłatę. Z kolei w razie uwzględnienia potrącenia w postępowaniu upadłościowym syndyk, działający wszak na rzecz upadłego, nie mógłby doprowadzić do poddania potrącenia ocenie innego sądu. Po trzecie, związanie organów postępowania upadłościowego listą wierzytelności nie wyklucza kwestionowania przez

²⁰ P. Grzegorzczak, *Legitymacja procesowa – pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 2, s. 7.

²¹ Rozumianej jako „umocowanie do uzyskania, w roli strony, merytorycznego rozstrzygnięcia co do przedmiotu konkretnego postępowania sądowego, dotyczącego własnych lub cudzych praw podmiotowych” (*ibidem*, s. 8).

²² Utożsamianej „z rzeczywistym dysponowaniem konkretnym uprawnieniem, o czym sąd ma zdecydować, rozstrzygając sprawę co do istoty” (*ibidem*, s. 15).

²³ Por. *ibidem*, s. 27–40; G. Jędrejek, *Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019, s. 199–202.

²⁴ Uchwała SN z dnia 25 lipca 2019 r., III CZP 18/19, OSNC 2020, nr 7–8, poz. 55.

nie prawidłowości tej listy. Art. 261 p.u. pozwala sędziemu-komisarzowi z urzędu dokonać zmian na liście wierzytelności w razie stwierdzenia, że umieszczono na niej wierzytelności, które nie istnieją, lub nie umieszczono na niej wierzytelności podlegających umieszczeniu z urzędu. Lista wierzytelności nie jest więc dla organów postępowania upadłościowego dogmatem. Korzystając z dostępnych narzędzi, mogą one zmierzać do jej skorygowania. Takim narzędziem jest również powództwo syndyka o zapłatę (orzeczenie uwzględniające to powództwo będzie podstawą sprostowania listy wierzytelności na zasadzie art. 262 ust. 2 p.u.).

3.5. Wymóg zgłoszenia wierzytelności potrąconej

Wreszcie na krytykę zasługuje przekonanie SN o tym, że zgłoszenie wierzytelności jest warunkiem koniecznym skorzystania z prawa potrącenia. Nie jest on w nim odosobniony, przekonanie to jest bowiem szeroko obecne w literaturze²⁵ i orzecznictwie²⁶. Jednakże w ostatnim czasie

poddano je krytyce²⁷ i pojawiły się głosy dowodzące, że – cytując A. Hrycaj – „dopuszczalne jest również złożenie oświadczenia o potrąceniu przez wierzyciela, który w ogóle nie dokonał zgłoszenia wierzytelności. Dla ewentualnego uwzględnienia tego zarzutu nie są konieczne dokonanie i rozpoznanie zgłoszenia wierzytelności w postępowaniu upadłościowym”²⁸. Choć wypowiedzi te są zaledwie forpcztą potencjalnej zmiany w podejściu do problemu²⁹, dostarczają argumentów, które SN powinien był rozpatrzyć przed zajęciem własnego stanowiska. Zdaniem SN jego stanowisko znajduje potwierdzenie w systemowej wykładni art. 96 p.u. Jeśli jednak wzorem niewiernego Tomasza spróbować dociec przebiegu tej wykładni, nadzieje na jego poznanie pozostaną płonne. W komentowanym orzeczeniu nie przybliżono nawet, co SN rozumie pod hasłem „wykładnia systemowa”. W teorii prawa nie jest ono używane jednolicie³⁰. Sąd Najwyższy stwierdził jedynie, że art. 93–96 p.u. kompleksowo regulują dopuszczalność złożenia oświadczenia o potrąceniu po ogłoszeniu upadłości. Niezależnie od wątpliwej słuszności tej diagnozy (w piśmiennictwie podkreśla się, że Prawo upadłościowe jedynie modyfikuje kodeksowe zasady potrącenia, a nie wyłącza ich stosowanie w całości³¹, zatem nie jest regulacją kompleksową) w żadnym stopniu nie wynika z niej konkluzja, że art. 96 p.u. wprowadza wymóg zgłoszenia

²⁵ J. Korzonek, *Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym. Komentarz*, Wrocław 1992, s. 151; J. Rażewski, *Prawo upadłościowe. Komentarz praktyczny*, Toruń 1999, s. 99; M. Pyziak-Szafnicka, *op. cit.*, s. 296–297; A. Jakubecki, [w:] *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, A. Jakubecki, F. Zedler (red.), Kraków 2006, s. 287; P. Janda, *Potrącenie jako sposób zaspokojenia roszczenia wierzyciela po ogłoszeniu upadłości obejmującej likwidację majątku*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 4, s. 187; S. Gurgul, *Zarzut potrącenia jako podstawa powództwa o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego wydanego na rzecz syndyka masy upadłości*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 12, s. 665; M. Mrówczyński, *Uczestnicy postępowania upadłościowego*, Warszawa 2019, s. 283; S. Cieślak, *Funkcje zarzutu potrącenia w procesie cywilnym oraz w postępowaniu upadłościowym*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2020, nr 1, s. 20; R. Adamus, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 397; D. Chrapoński, [w:] *Prawo upadłościowe...*, s. 360; A. Nowacki, *Przesłanki dopuszczalności potrącenia w upadłości*, „Państwo i Prawo” 2024, z. 7, s. 131; S. Sołtysik, P. Stenko, *op. cit.*, s. 1936.

²⁶ Orzeczenie SN z dnia 26 sierpnia 1952 r., C 1597/51, OSNCK 1953, nr 3, poz. 83; wyrok SN z dnia 26 maja 2022 r., II CSKP 1344/22, Legalis.

²⁷ W. Bobik, *Potrącenie wierzytelności a konieczność jej zgłoszenia w postępowaniu upadłościowym*, „Polski Proces Cywilny” 2025, nr 4, s. 649–663.

²⁸ A. Hrycaj, *op. cit.*, s. 166.

²⁹ Aczkolwiek trzeba odnotować, że stanowisko takie prezentował już w międzywojnu M. Allerhand (*Prawo upadłościowe z komentarzem*, Bielsko-Biała 1994, s. 114).

³⁰ Por. T. Grzybowski, *Granice wykładni systemowej prawa podatkowego*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2018, nr 1, s. 66.

³¹ Por. M. Pyziak-Szafnicka, *op. cit.*, s. 290–291 oraz cytowana tu literatura (zwłaszcza przypis 590); Z. Świeboda, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 155; D. Zienkiewicz, [w:] *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, D. Zienkiewicz (red.), Warszawa 2006, s. 224; R. Adamus, *op. cit.*, s. 364–365; S. Sołtysik, P. Stenko, *op. cit.*, s. 1916–1917. Odmienne: A. Nowacki, *op. cit.*, s. 132–136.

wierzytelności potrąconej. Skąpość uzasadnienia w zakresie wykładni systemowej jest tym bardziej kłopotliwa, gdy wziąć pod uwagę, że SN przyznał, iż literalna wykładnia art. 96 p.u. sugeruje brak konieczności zgłoszenia wierzytelności potrąconej.

Racje przeczące konstatacji o konieczności zgłoszenia wierzytelności w celu skorzystania z potrącenia nie ograniczają się wszelako do wykładni przy pomocy dyrektyw językowych³².

Po pierwsze, art. 96 p.u. nie stanowi, że oświadczenie o skorzystaniu z potrącenia wierzyciel składa w zgłoszeniu wierzytelności (co wskazywałoby na konieczność dokonania zgłoszenia), lecz że czyni to nie później niż przy zgłoszeniu wierzytelności (co wskazuje na to, że zgłoszenie wierzytelności – o ile nastąpi – pełni wyłącznie rolę limitującą, a nie walidującą).

Po drugie, skoro powyższy przepis dopuszcza złożenie oświadczenia o potrąceniu poza zgłoszeniem wierzytelności, to ta dozwolona czynność powinna być prawnie relewantna. Ustawa nie zajmuje się przecież wyznaczaniem reguł sensu czynności konwencjonalnych, którym nie przypisuje żadnej prawnej doniosłości.

Po trzecie, o tym, jakie wierzytelności wymagają zgłoszenia, decyduje art. 236 ust. 1 p.u. Potrzeba zgłoszenia zachodzi, gdy spełnione są dwie przesłanki: (i) wierzyciel chce uczestniczyć w postępowaniu upadłościowym oraz (ii) niezbędne jest ustalenie jego wierzytelności. Wierzyciel korzystający z potrącenia chce uczestniczyć w postępowaniu, ponieważ przejawem uczestnictwa jest zaspokojenie się z masy upadłości, w tym także skutek potrącenia³³. Natomiast nie jest niezbędne ustalenie jego wierzytelności. Przez ustalenie należy bowiem rozumieć umieszczenie na liście wierzytelności³⁴. Znalezienie się na liście wierzytelności jest niezbędne do wzięcia udziału w czynnościach postępowania upadłościowego. Wierzyciel, który zaspokoił się w drodze

potrącenia, nie będzie zaś w nich partycypował. Dodać trzeba, że samo zaspokojenie się z masy upadłości nie implikuje konieczności ustalenia wierzytelności na liście wierzytelności. Wystarczy wspomnieć, że z masy upadłości zaspokajane są także zobowiązania masy upadłości, które bezsprzecznie nie podlegają zgłoszeniu³⁵.

Po czwarte, art. 236 ust. 1 p.u. nie zastrzega, tak jak czynił to art. 150 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe³⁶, że wierzytelność podlega zgłoszeniu, „choćby nadawała się do potrącenia”.

Po piąte, uchylono art. 245 ust. 1 pkt 7 p.u., który wymagał podania na liście wierzytelności informacji, czy wierzycielowi przysługuje prawo potrącenia, co sugerowało, że także wierzytelności potrącone podlegają zgłoszeniu.

Po szóste, brak wymogu zgłoszenia wierzytelności potrąconej nie zmienia nic w zakresie wiedzy syndyka o stanie aktywów i pasywów upadłego, ponieważ o woli wierzyciela skorzystania z potrącenia syndyk dowie się z oświadczenia o potrąceniu, którego musi być adresatem³⁷.

Po siódme, gdyby wierzytelność potrącona podlegała zgłoszeniu, jej ustalenie potencjalnie angażowałoby syndyka, sędziego-komisarza i sąd upadłościowy, a ich rozstrzygnięcia i tak nie wiązałyby sądu rozpoznającego powództwo syndyka o zapłatę. Wysiłki organów postępowania upadłościowego byłyby więc daremne. Jest to przy tym odmienna sytuacja niż w kontekście innych wierzycieli upadłościowych. W razie odmowy uznania wierzytelności na liście wierzytelności wierzyciel nie może w czasie trwania postępowania upadłościowego wystąpić z powództwem o jej zapłatę (art. 263 p.u.), zatem lista wierzytelności kończy sprawę. Wyjątkiem są postępowania o zapłatę zainicjowane przed ogłoszeniem upadłości, które po wyczerpaniu trybu z prawa upadłościowego mogą być kontynuowane (art. 145 p.u.). W tym wypadku

³² Szerzej na ten temat zob. W. Bobik, *op. cit.*, s. 649–663.

³³ M. Mrówczyński, *op. cit.*, s. 274.

³⁴ A. Jakubecki, [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 6: *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz (red.), Warszawa 2020, s. 1067.

³⁵ B. Sierakowski, *Zobowiązania masy upadłości*, Warszawa 2023, s. 321.

³⁶ T.j. Dz.U. 1991, nr 118, poz. 512, z późn. zm.

³⁷ A. Hrycaj, *op. cit.*, s. 151.

wymóg zgłoszenia wierzytelności jednak ma uzasadnienie. Uznanie jej na liście wierzytelności jest niepomijalnym krokiem na drodze do jej zaspokojenia. Nawet jeśli organy postępowania upadłościowego odmówią jej uznania, lecz następnie sąd w procesie zasądzi ją na rzecz wierzyciela, orzeczenie sądu nie będzie ostatecznie czynić zadość interesowi wierzyciela – będzie asumptem do zmiany listy wierzytelności. Dopiero znalezienie się na liście wierzytelności pozwoli wierzycielowi uczestniczyć w planie podziału i innych czynnościach, do których uprawnieni są wierzyciele. Jeśli zaś wierzytelność od razu zostanie uznana na liście wierzytelności, odpadnie potrzeba toczenia sporu sądowego.

Po ósme, sam wymóg zgłoszenia wierzytelności potrąconej nie gwarantuje, że w przedmiocie potrącenia wypowie się sędzia-komisarz i sąd upadłościowy. Wierzyciel może bowiem nie wnieść sprzeciwu do listy wierzytelności, na której syndyk odmówił uznania potrącenia. Nie ma zaś przepisu, który dopuszczalność uwzględnienia potrącenia w procesie z powództwa syndyka uzależniałby od uprzedniego wyczerpania przez wierzyciela trybu określonego Prawem upadłościowym (tak jak czyni to art. 145 ust. 1 p.u. w kontekście wierzytelności, o którą przed ogłoszeniem upadłości wszczęto postępowanie sądowe, administracyjne lub sądowoadministracyjne).

Po dziewiąte, założenie o konieczności zgłoszenia wierzytelności potrąconej dla wywołania skutku potrącenia stoi w kolizji z trafnym dostrzeżeniem przez SN, że oświadczenie o potrąceniu staje się skuteczne z chwilą, gdy doszło do drugiej strony. Sąd Najwyższy potwierdził przy tym, że dłużnik upadłego może złożyć syndykowi oświadczenie o potrąceniu przed zgłoszeniem wierzytelności. Jeśli więc art. 96 p.u. ma charakter materialnoprawny, a potrącenie staje się skuteczne, gdy doszło do drugiej strony, co może nastąpić przed zgłoszeniem wierzytelności, to jaki skutek ma mieć niedopełnienie rzekomego wymogu zgłoszenia wierzytelności potrąconej? Potrącenie wywołało wszak już materialnoprawny skutek, a skoro art. 96 p.u. ma charakter materialnoprawny, to jego naruszenie nie może prowadzić do bezskuteczności potrącenia

jedynie na forum postępowania upadłościowego. Koncepcja SN wypacza więc nawet ramy, które sam wcześniej nakreślił.

3.6. Podsumowanie w zakresie drugiego zagadnienia prawnego

Suma poczynionych uwag prowadzi do wniosku o braku podstaw do zawieszenia postępowania z powództwa syndyka o wierzytelność upadłego do czasu rozstrzygnięcia w postępowaniu upadłościowym o skuteczności potrącenia. Rozstrzygnięcie sprawy z powództwa syndyka nie zależy bowiem od wyniku rozpoznania potrącenia w postępowaniu upadłościowym. Punkt drugi komentowanej uchwały nie zasługuje więc na aprobatę. Co więcej, SN orzekł, że sąd powinien zawiesić postępowanie, podczas gdy art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. głosi, że sąd może zawiesić postępowanie. Dopiero w uzasadnieniu SN złagodził wydźwięk swego stanowiska, pisząc, że sąd może zawiesić postępowanie, jeżeli zachodzi wysokie prawdopodobieństwo utraty legitymacji przez syndyka wskutek uznania potrącenia w postępowaniu upadłościowym. Zastrzeżenie to jest jednak kolejnym symptomem opaczności przyjętego w komentowanej uchwale poglądu. Skoro przed zawieszeniem postępowania sąd procesowy ma ocenić zasadność potrącenia, aby określić prawdopodobieństwo utraty legitymacji przez syndyka, to zamiast zawieszać z tej przyczyny postępowanie, równie dobrze może rozstrzygnąć sprawę, oddalając powództwo.

Wnioski

Przedstawione rozważania pozwalają składować, że SN celnie odpowiedział tylko na pierwsze zagadnienie prawne. W rzeczy samej art. 96 p.u. i art. 203¹ § 1 k.p.c. nie są przepisami konkurencyjnymi. Połowiczny sukces komentowanej uchwały przyćmiewa jednak to, że owo pierwsze zagadnienie było nieszczególnie trudne czy kontrowersyjne. Prawdziwe wyzwanie kryło się pod postacią drugiego zagadnienia.

W tym zakresie zaoferowana przez SN odpowiedź o powinności zawieszenia postępowania z powództwa syndyka do czasu rozpoznania zarzutu potrącenia w postępowaniu upadłościowym, wsparta na nowo ukształtowanym poglądzie o utracie przez syndyka legitymacji wskutek uznania

potrącenia w postępowaniu upadłościowym, nie wytrzymuje krytyki. Pozostaje mieć nadzieję, że sądy powszechne nie podążą wyznaczonym przez nią śladem, wiedzione autorytetem SN, lecz zapoznawszy się z uzasadnieniem punktu drugiego uchwały, dostrzegą jego niedostatki.

Abstract

Set-Off in Bankruptcy Proceedings and the Proceedings Brought by the Trustee for Payment – Commentary on the Resolution of the Supreme Court of 24 February 2026, III CZP 38/25

Keywords: *bankruptcy law; set-off; proof of claim; bankruptcy proceedings*

This article contains a partially critical commentary on the resolution in which the Supreme Court addressed two legal issues. In the first point of the resolution, the Supreme Court correctly held that Article 96 of the Bankruptcy Law and Article 203¹ § 2 of the Civil Procedure Code are not competing provisions. In the second point of the resolution, the Supreme Court stated that a court examining a claim brought by a bankruptcy trustee concerning the bankrupt debtor's receivable should stay the proceedings until the effectiveness of set-off exercised by the creditor has been determined in the bankruptcy proceedings. This thesis does not merit approval. Likewise, certain views expressed in the reasoning that led the Supreme Court to formulate its answer to the second legal issue cannot be endorsed. In particular, this concerns the view that filing a claim in bankruptcy proceedings is necessary to exercise the right of set-off.

Bibliografia

Literatura

- Adamus R., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Allerhand M., *Prawo upadłościowe z komentarzem*, Bielsko-Biała 1994.
- Bobik W., *Potrącenie wierzytelności a konieczność jej zgłoszenia w postępowaniu upadłościowym*, „Polski Proces Cywilny” 2025, nr 4.
- Chrapoński D., [w:] *Prawo upadłościowe. Komentarz*, A.J. Witosz (red.), Warszawa 2021.
- Chrapoński D., *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 18.
- Cieślak S., *Funkcje zarzutu potrącenia w procesie cywilnym oraz w postępowaniu upadłościowym*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2020, nr 1.
- Grzegorzczak P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Postępowanie rozpoznawcze*, T. Erciński (red.), Warszawa 2016.
- Grzegorzczak P., *Legitymacja procesowa – pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 2.
- Grzybowski T., *Granice wykładni systemowej prawa podatkowego*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2018, nr 1.
- Gurgul S., *Zarzut potrącenia jako podstawa powództwa o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego wydanego na rzecz syndyka masy upadłości*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 12.
- Hrycaj A., *Kilka uwag na temat sensu art. 96 Prawa upadłościowego*, [w:] *Postępowanie upadłościowe w polskim systemie prawnym – zagadnienia wybrane*, A. Hrycaj, P. Rylski (red.), Warszawa 2025.
- Jakubecki A., [w:] *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, A. Jakubecki, F. Zedler (red.), Kraków 2006.

- Jakubecki A., [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 6: *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz (red.), Warszawa 2020.
- Janda P., *Potrącenie jako sposób zaspokojenia roszczenia wierzyciela po ogłoszeniu upadłości obejmującej likwidację majątku*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 4.
- Jędrzejek G., *Legitymacja procesowa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2019.
- Kempiński P., *Geneza i rozwój instytucji potrącenia w polskim prawie upadłościowym pod wpływem prawa obcego*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2025, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.14746/cph.2025.2.10>.
- Korzonek J., *Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowem. Komentarz*, Wrocław 1992.
- Mrówczyński M., *Uczestnicy postępowania upadłościowego*, Warszawa 2019.
- Nowacki A., *Przesłanki dopuszczalności potrącenia w upadłości*, „Państwo i Prawo” 2024, z. 7.
- Olaś A., *Czy wierzyciel upadłościowy, który w terminie wskazanym w art. 96 ustawy – Prawo upadłościowe nie złożył oświadczenia o potrąceniu przysługującej mu przeciwko upadłemu wierzytelności, może skutecznie podnieść zarzut potrącenia tej wierzytelności z wierzytelnością wzajemną upadłego jako pozwany w procesie wszczętym przez syndyka masy upadłości?*, [w:] *Zadłużenie i niewypłacalność dłużnika. Retrospekcja, stan obecny, przyszłość*, K. Flaga-Gieruszyńska, I. Gil, A. Góra-Błaszczkowska, A. Hrycaj (red.), Sopot 2023.
- Olaś A., *Dopuszczalność zarzutu potrącenia w postępowaniu cywilnym – uwagi na tle projektu Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017*, „Polski Proces Cywilny” 2018, nr 2.
- Pyziak-Szafnicka M., *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2002.
- Raźewski J., *Prawo upadłościowe. Komentarz praktyczny*, Toruń 1999.
- Sierakowski B., *Zobowiązania masy upadłości*, Warszawa 2023.
- Sołtysik S., Stenko P., [w:] *Zobowiązania*, t. 5: *Przepisy pozakodeksowe. Komentarz*, P. Machnikowski (red.), Warszawa 2025.
- Stenko P., *O czasowej dopuszczalności cofnięcia zgłoszenia wierzytelności w postępowaniu upadłościowym*, „Polski Proces Cywilny” 2013, nr 1.
- Szanciło T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Art. 1–458¹⁶*, T. Szanciło (red.), Warszawa 2019.
- Świeboda Z., *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2006.
- Zedler F., [w:] *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, A. Jakubecki, F. Zedler (red.), Warszawa 2010.
- Zienkiewicz D., [w:] *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, D. Zienkiewicz (red.), Warszawa 2006.

Akty prawne

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (t.j. Dz.U. 1991, nr 118, poz. 512, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2026, poz. 468, ze zm.).
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (t.j. Dz.U. 2025, poz. 614, ze zm.).

Orzecznictwo

- Orzeczenie SN z dnia 26 sierpnia 1952 r., C 1597/51, OSNCK 1953, nr 3, poz. 83.
- Wyrok SN z dnia 11 września 2003 r., III KKN 516/01, LEX nr 179909.
- Wyrok SN z dnia 13 stycznia 2006 r., III CK 360/05, LEX nr 176078.
- Uchwała SN z dnia 23 stycznia 2007 r., III CZP 125/06, OSNC 2007, nr 11, poz. 162.
- Wyrok SN z dnia 10 marca 2011 r., V CSK 311/10, OSNC-ZD 2011, nr 3, poz. 65.
- Wyrok SN z dnia 23 stycznia 2019 r., I CSK 749/17, OSNC 2019, nr 11, poz. 112.
- Uchwała SN z dnia 25 lipca 2019 r., III CZP 18/19, OSNC 2020, nr 7–8, poz. 55.
- Wyrok SN z dnia 14 stycznia 2021 r., I CSKP 10/21, OSNC 2022, nr 1, poz. 4.
- Wyrok SN z dnia 6 kwietnia 2022 r., II CSKP 220/22, OSNC-ZD 2023, nr 2, poz. 23.
- Wyrok SN z dnia 26 maja 2022 r., II CSKP 1344/22, Legalis.

Inne

- Sejm VIII kadencji, Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Druk sejmowy nr 3137.